

Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı

Bahtinur MÖNGÜ^(*)

Öz: Postmodernizm modern düşünce ve kültüre ait temel kavram ve akımları sorgulayan, modernizmin kurtuluş projelerinden (rasyonalizm, evrensellik, özgürlük, Hıristiyanlık gibi) kuşku duyan bir düşünce tarzıdır. Özgürlükleri, farklılıkları, heterojenliği, çoğulculuğu ve yerelliği ön plana çıkaran postmodernizmde kimlik, görünüş, imajlar ve boş zaman faaliyetleri çerçevesinde oluşur. Postmodern söylem açısından öznelere evrensel ortak kimlikleri artık mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Modernizm, Rasyonalizm, üst-anlatı, kimlik, farklılık, çoğulculuk, imaj, özgürlük.

Postmodernism and Postmodern Identity Understanding

Abstract: Postmodernism is a thinking style which questions the main concepts and trends of modern thinking and culture, and also suspects liberation project (such as rationalism, universality, liberty, Christianity) of modernism. Postmodernism gives importance to freedoms, differences, heterogeneity, pluralism and localness. In postmodern understanding identity is consist of appearance, image and free time activity. In terms of postmodern discourse, universal common identity of subject is impossible.

Keywords: Postmodernism, Modernism, Rationalism, metanarrative, identity, differences, pluralism, image, liberty.

^{*}) Arş. Gör., Erzurum Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü.
(e-posta: bahtinurmng@hotmail.com)

Giriş

Postmodernizm ve postmodernizm merkezli tartışmalar uzun bir süredir birçok sosyolog, edebiyat teorisyeni ve felsefecinin gündeminde ilk sıraya oturmuştur. Postmodern stratejiyi tam olarak ortaya koymanın zorluğuna rağmen son zamanlarda görülen metin çokluğu onun popülaritesini göstermek için yeterlidir. Postmodernizm T. D. Dochherty'nin *Postmodernizm* isimli eserinde bahsettiği gibi her kültürel disiplin içinde farklı şekilde anlamlandırılan ve iz bırakan bir hayalet olsa da, ona dair söylenebilecek herşeyin beşeri ve sosyal bilimler açısından değeri yadsınamaz.

Postmodernizm teriminin tam karşılığının ne olduğu net olarak ifade edilemese de ona yüklenen farklı anlamlar göz önüne alındığında, dünya genelinde çoğulculuğu esas alan ve bütünlleştirici teorileri reddeden bir tavır sergilediği söylenebilir. Bu tavır nedeniyledir ki, onun dillendirdiği söylem kültürel ve kimliksel çoğulluğun birlikte var olmalarına vurgu yapar. Bunu göstermek üzere öncelikle postmodernizmin mahiyeti tartışılacak ve sonra da postmodernizm söylemi içinde kimlik sorunu değerlendirilecektir.

Postmodernizm

Postmodernizm, Aydınlanma sonrası düşüncenin temel kavram ve akımlarının tartışılması, irdelenmesi, soruşturulması ve hatta bunların radikal bir biçimde ironik olarak reddedilmesini içeren bir modernite soruşturması ya da eleştirisi olarak görülebilir. Aydınlanma Çağının aşkın iradeyi dışlayan ve yerine insanı koyan mantığı, Rönesans dediğimiz kültürel dönüşüm, Reform hareketleri, sanayi devrimleri, bilimsel gelişmeler, büyük teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ideolojik oluşumlar ..., tüm bunlar modern dünya inşasına yön veren değişimlerdir. Bu değişimlerde amaç dünyayı algılama, anlamlandırma ve yaşanılır kılmaya çalışmak, insan yaşamını daha rasyonel, seküler ve özgür hale getirmektir. Modern süreç şüphesiz ki insan yaşamında hatırı sayılır düzenlemeler yapmış, büyük yenilik ve değişim sağlamıştır. Ancak geriye dönüp bakıldığında acaba modernleşmeden beklenen ilerleme, özgürlük, mutluluk beklentileri karşılanabilmiş, insan akli özgürlüklerin önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmış mıdır? Yoksa insan akli kendi türünü yok etmek niyetiyle mi ya da insanı denetlemek için bir tahakküm aracı olarak mı kullanılmıştır? Bilginin merkezileştirilmesi otoriter bir kullanımı beraberinde getirmemiş midir? (<http://www.felsefe.ekibi.com/dergi/2/s.2-y6.html>)

Postmodernistlere göre Aydınlanma Projesi bir zamanlar övgüye değer bir proje olsa da, yeri geldiğinde insanlığın çıkarlarını baskı altına almaya ve belirli bazı eylem ve düşünce biçimlerine mahkûm etmeye başlamıştır. Bu yüzden bu proje tehlikelidir ve bu projeye karşı konulmalıdır (Sim, 2006: IX). Bu bağlamda postmodernlik hakikat, doğa bilimlerinin somutlaştırdığı araçsal ve indirgeyici akıl, kimlik, nesnellik, sıralılık ve di-yalektikten, evrensel ilerleme ve kurtuluş fikrinden, büyük anlatı ve temel gerçeklikten kuşku duyan bir düşünce tarzıdır (Eagleton, 2011: 9).

Postmodernite doğası gereği anti otoriter ve olumsuz bir tutumla diğer teorilerin yerlerine bir şey koymaktansa haksız iddialarını çürütmekle daha çok ilgilenir (Sim, 2006: 362). Bir bütün olarak dünyaya bakışı farklıdır ve felsefi düşünceleri sadece estetiği desteklemek için değil aynı zamanda postmodernitenin 'geç kapitalist' kültürel şartlarını analiz etmek için de kullanır (Butler, 2002: 3). Postmodernistler için amaç; mevcut düzeni korumak, yeni ve insanlık için en iyi düzeni kurmak ya da teoriler (vaatler) oluşturmak değil, anti-temelci bir eğilimle mevcut teorilerin altını oyarak kaos yaratmaktır. Postmodernizmin önerebileceği bir çözüm yolu yoktur, zaten böyle bir kaygısı da yoktur.

Mimari içinde gelişen sanatsal bir akım ve 1977 yılında Charles Jencks'in lanse ettiği tavır olarak tartışma alanında dolaşıma girmeye başlayan postmodernizm kavramının (Akay, 2010: 21) 1950'lerin sonlarından itibaren kapitalist kültürün tüm alanlarında ortaya çıkan yönelim ve akımları kapsayan bir üst başlık olarak kullanılmasında Jean François Lyotard'ın 1979 'da yazdığı *Postmodern Durum* isimli kitabı etkili olmuştur. Önüne gelen 'post' öneki 'sonra, sonrası, ötesi' anlamlarını taşıdığından modernizm sonrası anlamına gelse de; aslında postmodernizmin modernizm sonrasına mı işaret ettiği yoksa modernizmin bir devamı mı olduğu noktasında görüş birliği olmadığı görülmüştür. Örneğin: J. Habermas modernizmin henüz tamamlanmamış bir proje olduğundan bahsederken, E. Mandel ve F. Jameson onun için 'geç kapitalizm' ya da 'üçüncü makine çağı' ifadelerini kullanmışlardır, çünkü onlara göre temel çelişkileri ile kapitalizm hâlen devam etmektedir. A. Giddens'e göre ise; modernliğin ötesine geçmiş değiliz ve dolayısıyla postmodernizm kavramı da endüstri-sonrası toplumda yaratılan edebiyat, plastik sanatlar ve mimarideki biçem ve akımlara işaret etmelidir. Kelner için teknokapitalizmi, Adair için bir geçiş dönemini ve Touraine için ise modernlikten çıkışı temsil eder.

Postmodernizm neye karşılık gelirse gelsin hiç şüphesiz o, temel dinamiklerini modernite içinde bulan yeni bir felsefi bakış, düşünce, üslup ve yeni bir söyleme işaret eder. Bu öyle bir söylemdir ki, tam olarak tanımlanmanın imkânsızlığı içinde kullanıldığı farklı alanlara bağlı olarak yeni ve değişik anlamlar alabilir. Düşünsel alanda kendisinden önceki epistemoloji, ontoloji ve etik yaklaşımlara duyulan bir şüphe olarak karakterize ediliyor iken; mimaride modern mimarinin beton ve camdan inşa edilen, düz hatlı cam ve çelik kutularının tek değerliliğine isyan eden bir başkaldırıdır. Estetik bağlamda ise, modernizmin rasyonelitesini aşarak gündelik ve sıradan olan üzerine yoğunlaşan eklektik bir tavidir. Bu bağlamda postmodernizmin yeni ve farklı olanı temsil ettiği söylenebilir ancak temel dayanaklarını modernizm içerisinde bulur. Ne tam anlamıyla moderniteden kopar ne de onun içinde ya da devamında yer alır. O, yeri geldiğinde modernite ve onun kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda meydana getirdiği değişikliklere yönelik bir karşı çıkış, yeri geldiğinde Kıta Avrupa'sı Felsefesi Geleneği içerisinde ele alınan konuları bir yeniden okuma olarak çıkar karşımıza.*

1) Örneğin: Derrida için postmodernist düşünce bir kendibaşınalık sergileyemez, dolayısıyla Aydınlanma Projesinden bir kopuş söz konusu değildir. Derrida Aydınlanma Projesini, Batı metafiziğinin kavramsal çerçevesi içine yerleşmenin ya da geride bırakmanın imkânsızlığına dikkat çeker. Derrida'nın gözünde Batı Felsefesi devam etmek zorundadır (Bkz. West, 1998: 261).

Postmodern düşünceye genel olarak baktığımızda;

- Modern sürece yönelik eleştirel, yok sayıcı, dönüştürücü bir tavır sergiler.
- Büyük anlatıların reddedilmesi esastır. Yerel olana dönüş söz konusudur ve teori yerini kurguya bırakır.
- Gerçekler karmaşıktır, bütünlük arz etmez ve uyumlu değildir. Belirli bir zaman ve mekânın sözcüklerini kullanmak yerine gerçekliği kendi bütünlüğü içinde anlamaya çalışmak esastır.
- Doğru anlam içinde gizlidir, doğruyu açığa çıkarmak isteyenler olayların toplumsal anlamlarına bakmalıdırlar.
- Bilgi kaynaklarında, bilim topluluklarında, dildeki anlamlarda çoğulculuğun ve parçalanmanın kabulü esastır.
- Anti-temelci bir eğilim vardır.
- Sıralılık - çizgisellik göreceliğe, diyalektik olumsalcılığa dönüşür. Yöntem yoktur.
- Farklılığın ve çeşitliliğin vurgulanıp benimsenmesi; doğruluk, gerçeklik, hakikat anlayışlarının tartışılmasına olanak sağlayan dilsel dönüşümün yaşama geçirilmesi söz konusudur.
- Tarih, özne ve yazar devre dışı bırakılır.
- Mutlak değerler ve tek bir doğru yoktur, nesnellik yoktur.
- Orijinalliğe değer verilmez, orijinal diye bir şey yoktur.
- Yaşam ve sanat, seçkin ve popüler olan arasında ayırım yoktur. Her nesne sanat yapıtı, her insan sanatçıdır. İroni ve pastij ön plandadır.
- Modern süreci sorgulayıp yıkıcı eleştirilerde bulunsa da onun yerine geçebilecek alternatif bir sistem sunmaz.
- Ne olsa uyar² düşüncesi temelinde herkes aynı anda haklıdır anlayışı hâkimdir (Çağlar, 2008: 369-386).

Düşünsel Platform

Postmodern düşüncenin oluşum ve gelişim sürecinde Roland Barthes, Jean Baudrillard, Judith Butler, Gilles Deleuze, Luce Irigaray, Charles Jencks, Slavoj Žižek, Paul Feyerabend, Jacques Derrida, Michel Foucault, Julia Kristeva ve Richard Rorty gibi isimler zikredilebilir. Biz burada postmodern gelenek açısından önemli olduğunu düşündüğümüz birkaç ismin görüşlerine kısaca yer vermeye çalışacağız.

2) 'Ne olsa uyar' ilkesi ünlü düşünür Feyerabend'in metodolojik çoğulculuk anlayışını temsil eden ilkelerden birisidir. Feyerabend bu ilkedeki şöyle bahseder: 'O halde sabit bir yöntem ve sabit bir aklilik kuramı düşüncesi bön bir insan ve toplumsal çevre üzerine kuruludur. Tarihin sağladığı zengin malzemeye bakan ve onu aşağılık içgüdülerini tatmin etmek ve şiddetli entelektüel güvenlik nöbetlerini açıklık, kesinlik, nesnellik, gerçek gibi terimler altında dindirmek için fakirleştirmeye yeminli olmayan herkes sonunda görecektir ki, tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde sunulabilecek tek bir ilke vardır. O ilke ne olsa uyar, ne olsa gider ilkesidir.' (Feyerabend, 1996: 43)

Mimari teorisyeni Charles Jencks *Postmodern Mimarinin Dili* (1977) isimli eserinde postmodernizmi bir kavram olarak popülerleştirmeye çalışır. Jencks beton ve camdan inşa edilen, düz hatlı ve süslemeden yoksun gökdelenleriyle modern mimariyi şiddetle eleştirir ve ödüllü Pruitt- Igoe konut sitesinin 1972’de yıkılmasıyla modern mimarinin de öldüğünü ilan eder. Mimaride artık yabancılaşmaktansa içinde rahat edebileceği binalar, yani hem profesyonel mimarlara hem de halka hitap eden ‘çifte kodlanmış’ olarak tanımlanabilecek binalar inşa edilmelidir. Bu ise eski ve yeni üslupların özgürce karıştırıldığı yeni bir akımı simgeler (Sim, 2006: XI).

Lyotard postmodernliği şimdiki post-endüstriyel topluma karşılık gelen bir durum olarak ifade eder. Modernlik onun için, tarih felsefesiyle eşdeğer kıldığı üst-anlatıların Batı toplumlarında hem bilim hem de devleti meşrulaştırmada oynadıkları rollerden ibarettir. Aklın üretime, politika ve ahlâka uygulanması yoluyla ilerlemenin garanti olduğunu dile getiren ‘özgürleşme anlatısı’ ve Hegelcilikle Marksizmin ‘spekülatif anlatısı’ olmak üzere iki temel üst-anlatı vardır. Bilgi ve enformasyon teknolojisinin merkezi bir rol üstlendiği üretim tarzına dayalı post-endüstriyel toplumdaki yaşam biçimi üst-anlatıların reddini gerektirir. Bu reddediş bilimdeki ilerlemeden kaynaklanır. İlerlemenin devamı inanmazlığı getirir (Lyotard, 1994: 12). Bilgi kendi değerini kaybedip ekonomik bir değer kazandığı ve gücün peşinde olduğu düşünüldüğü için Batı rasyonalitesinin araçsal işlerliği dışında her şey eski inanırlılığını yitirir (West, 1998: 272).

Lyotard’a göre postmodern modernin içerisinde sunulamayanın peşindedir. Bilimsel bilginin sarsılan otoritesinin yerini anlatı çokluğu ve yöntem özgürlüğünün almasıyla böylesi bir amaca ulaşılabilir. Artık karşıtlıklar, çelişkiler, hiyerarşi ve ilerlemeden bahsedilemez. Bunların yerini indirgenemez farklılık, olumsuzluk, tercihler, eş değerlik ve ortak ölçülemezlik almıştır. Geçerli ölçütler değişmiştir (Lyotard, 1994: 64).

Tarihte özsel öneme sahip hiçbir alan bulunmadığını öne süren Michel Foucault’ya göre, tarihçi nesnesine şimdinin perspektifinden bakar. Tarih o halde şimdinin bakış açısına, ihtiyaç, ilgi ve çıkarlarına göre yazılır. Şimdinin sürekli bir dönüşüm içinde olduğu dikkate alınırsa geçmiş sürekli olarak yeni baştan ele alınıp değerlendirilmelidir. Bu görüşü arkeolojik yöntemi ve soy kütüğü anlayışıyla ilgilidir. Arkeoloji tarihsel araştırma yöntemidir. Soy kütüğü ise mevcut ilgi ve çıkarların ışığında yazılmış tarihtir. Arkeoloji söylemlerin kendilerini tanımlamaya çalışır, onları kendi yapıları içinde ve hiçbir şeye indirgenemez kuralları bütünlüğünde ele alır. Bunu yaparken söylenmiş olanı yinelemekten kaçınır ve söylem biçimleri hakkında ayrımsal bir çözümleme yapar (Foucault, 1999: 178-179).

Toplum bir söylemin evrenidir. Söylem buyrukçuluk, dışlama ve az-bulunurluk ilkelere sahiptir (Foucault, 1987: 62). Söylem metinlerin matriksidir, verili bir alanda işleyen ve o alanı tanımlayan uzmanlaşmış diller ve iktidar ilişkileri ağıdır (Sim, 2006: 259). Söyleme hayatiyet kazandıran hakikat isteği yaşamı kontrol altında tutan bir bilgi formudur. Bilgi güçtür. Sadece sonuçları bakımından değil, bilgiyi güç ilişkileri dışında düşünmek olanaksız olduğu için güçtür (Cevizci, 1999: 363-364).

Foucault bilinmeyen, unutulmuş, dışlanmış ve marjinal söylemlerin tarihini yazmaya çalışmış, oyun dışı bırakılmış söylemlerin canlandırılması çağrısında bulunmuştur.

Foucault'ya göre sosyal bilimler topluma yön verme ve toplumu kontrol altına alma ihtiyacına cevap olarak ortaya çıkmışlardır. Öyle ise modern dünyanın evrensellik ve nesnellik maskesi altında sunduğu, baskı ve disipline etme yoluyla bireyi denetleme, normalleştirme ve ürün haline getirme etkinliğinden başka birşey değildir. Foucault için yapılması gereken şey modern toplumdaki beşeri bilimlerin denetleme ve disiplin altına alma çabalarını sergilemek ve yıkmaktır.

Foucault'nun Aydınlanma eleştirilerine rağmen modernist bir tavır sergilediğini ve kendisine sorulan soruda postmodern için 'oda neymiş' diyerek kendi düşünce tarzının postmodern olarak değerlendirilmesine karşı çıktığını (Akay, 2010: 46) da belirtelim.

Jean Baudrillard toplumdaki kültür alanının dönüşüme uğramış olan yönüne dikkat çeker ve 'tüketim toplumunda' metaların rolünde önemli bir değişim gösterdiğini belirtir. Tüketim toplumunda, daha önce sadece çalışmayı öğrenen bireye tüketim fikri aşılanır. Sıfır noktasına inen bilinç seviyesinde birey reklam, yazılı ve görsel iletişim araçları sayesinde uysal tüketicilere dönüştürülür. Nesne kullanım ya da ihtiyaçtan öte reklamlarda ona yüklenen anlamdan ya da 'göstergeler sistemi' içerisindeki karşılığında ibarettir. Ekonomi ve üretim alanı ideoloji ve kültürle iç içe geçmiştir. İmaj ve gösterge gerçekliğin yerini almış ve artık hakikat ya da gerçeklik diye bir şey kalmamıştır. Sadece evrensel ve zorunlu taklitler vardır. Taklit edilemeyecek hiçbir şey yoktur. Kitleler ve göstergeler arasında bir korrelasyon vardır, biri olmazsa diğeri de olmaz (West, 1998: 276-278). Baudrillard *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu* isimli eserinde şöyle söyler:

'... Onlar anlam yerine gösteri istemektedirler. Hiçbir çaba onları içerikleri ya da kodun ciddiyetine inandırmada yeterince kandırıcı olmamıştır. Gösterge isteyen insanlara mesaj verilmeye çalışılmaktadır. Oysa onlar içinde bir gösterge olması koşuluyla tüm içeriklere tapmaktadırlar. Yadsıdıkları şey anlamın diyalektiğidir...' (Baudrillard, 1991: 12).

Anlamdan yoksun dünyada mesaj bombardımanına tutulan insanlar sessiz ve tepkisiz hale gelirler. Bu Baudrillard için toplumsalın sonu anlamına gelir. Toplumsalın yok olması ile birlikte ideolojiler, kültürler, sınıflar ve bizzat gerçeklik arasındaki ayrım da silinip kaybolur. Postmodern dünyanın anlamdan yoksunluğu ve toplumsalın sonuna gelinmesinden dolayı içinde bulunduğumuz durum modernlikten tam bir kopuş halindedir (Bıçkı, 2001).

Derrida logos'un akıl şeklinde yorumlanmasının sonucu olan akıl merkezci felsefeye karşı çıkararak logos'u söz ya da dil olarak yorumlamanın sonucu olan dil merkezci felsefe içerisinde yer alır. Batı'nın metafiziksel düşüncesine yönelik şiddetli bir eleştiri yöneltir. Özne bağımsız ve özerk bir varlık olmaktan ziyade dilin bir fonksiyonudur, özne dilin kullanımıyla oluşur. Dilin anlamı onun kendisi dışındaki bir şeyi temsil etmesinden kaynaklanmaz, anlam zaten dilin kendi fonksiyonudur. Derrida *Difference* kavramı ile anlamın zamanla değiştiğine, dilin farklılıklara ve karşıtlıklara dayalı bir göstergeler sistemi olduğuna vurgu yapar. *Difference* kavramı Derrida için bir gerçekliğe ya da varolana gönderme yaparken, bir unsurun geçmiş ve gelecekte yer alan başka bir unsura gönderme yapmadan herhangi bir anlama sahip olmaması, anlam taşınamaması ya da bir bildirimde bulunmamasını gerektiren *ayrım ilkesini* temsil eder (Derrida, 1994: 55). Ona göre dilden

önce var olan ve dil vasıtasıyla tanımlanan nesne ya da olgular kümesinden söz edilemez. Çünkü sadece ayrılaşmalar ya da farklılaşmalar vardır ve ‘anlam görüngünün görünselliği olduğu’ (Derrida, 1994: 57) için anlamı belirleyen dilin kullanımınıdır.

Derrida’nın bütün metinleri önsöz niteliğindedir, hiçbiri hakikati ortaya serme niyetinde değildir. Derrida’ya göre yazının görevi bir şey söylemek değildir. Tam tersine yazının gerekçesi kendisidir.

Derrida postmodernist bir tavırla sanat ile gerçeklik arasındaki ayrımı *yapıbozuma* uğratar, modernistlerin derinlik ve nüfuz etmeye duydukları inancın yerine yüzeysel olana yönelik bir bağlılığı geçirir (Megill, 1998: 339-491).

Postmodern Kimlik Anlayışı

Tarihsel süreç içinde toplumsal yapılanmaların geçirdiği her evreye göre kimliğin de farklı oluşumlar gösterdiği açıktır. Toplumlar karmaşıklaştıkça ve değişip geliştikçe kimlik kavramını anlamlandırma parametreleri de değişmiştir. Örneğin geleneksel dönemde kimlik ait olunan aile, klan, soy gibi gruplarla özdeşleştirilmişken; modernizmle birlikte toplumsal yaşantının merkezine bireyin kendisi geçirilmiş ve modern toplumlarda kimlik çoklu ve hareketli bir yapıya bürünmüştür.

Toplumsal işbölümü ve rollerin arttığı modern toplumlarda birey kendisini ‘öteki’ üzerinden inşa eder. ‘Kişinin içindekine ait olan *ötekidir*. Kişinin durduğu yerden bilebileceği yalnızca *ötekidir*. *Ben ötekinin* bakışında yazılır. Ve bu, içerisi ve dışarıları arasındaki, ait olanlarla olamayanlar arasındaki, tarihleri yazılı olanlarla bağımlı ve konuşulamayan bir tarihe sahip olanlar arasındaki sınırları alaşağı eden bir anlayıştır. Söylemin bu ikililiği, *ötekinin bene* bir gereksinimi, kimliğin *ötekinin* karşısındaki bu yazılımı, kendi dillendirmesini büyük ölçüde verili bir metnin menzili içinde bulur’ (Hall, 1998’den aktaran Karaduman, 2010: 2886-2899). *Ben* ancak *öteki* ile var olabilir, çünkü o *ben* olmayandır. *Öteki* ve *ben* ilişkisi birbirini tamamlayan bir ilişkidir; *ötekini* dışlarken *beni*, *beni* oluştururken de *ötekini* biçimlendiririz. *Öteki* iletişim halinde olunan değil, izlenen ve izleyen kişidir (Baudrillard, 2004: 162). Negatif bir anlamda *ben* ya da *bizden* olmayana temsil eder ve işaret ettiği ‘fark’ *ben* ya da *biz*in kimliğini kavramamızı kolaylaştırır. Farklılık bilincine varmak ve dolayısıyla *ben* ya da *biz* gibi olmayandan ayrılaşmak *ben* ile ait olduğu topluluk arasında diğerlerinden farklı olan bir bağ kurulmasına sebep olur. Topluluk ve onun tüm bireyleri belli bir takım inanç, simge, değer ve kutsallar yoluyla ortak paylaşımlara sahip olurlar. Bu bağa sahip olmayan ya da dışında kalanlar *yabancıdır* ya da *ötekidir*. Kimliğini *öteki* üzerine inşa eden birey *ötekini* dışlamak suretiyle; seçimler ve tercihler yaparak modern yaşamda sürekli oluşum, değişim ve yeniliğe açık olmayı arz eden bir kimliğe sahip olur. Modern döneme hâkim ulus-devlet anlayışı da kimliğe vurgu ve aidiyet isteyen bir anlayıştır. Dolayısıyla diyebiliriz ki, kimliğini *öteki* üzerinden inşa eden modern birey modern dönemin ulus-devleti içinde sağlam bir yer edinir (Karaduman, 2010: 2886-2899).

Postmodern döneme gelindiğinde, onun şüpheli, eleştirel, olumsuz tavrı ile modern dönemin bütün değer ve düşünce sistemleri sorguya alınmış, Batı’nın özgüveni altüst edilmiştir. Bu süreçte parçalanmışlık, farklılık, çeşitlilik, çoğulculuk gibi söylemler ile çoğulculuk ve farklılığı bastıran tüm politik ve ahlâki söylemler yerle bir edilmiştir. Post-

modern şartlar altında tercih edilen sınıf politikaları çok daha yaygın ve çoğulcu kimlik politikaları sunar (Butler, 2002: 57). Böylece Postmodern dönem ötekinin reddine, farklılığın kendi kimliğimizin güvenliği adına değersizleştirilmiş bir ötekine indirgenmesine karşı çıkılan; söylemler, kültürler, mücadele ve sesler çokluğunun güvence altına alınmasının gerekliliğini vurgulayan bir dönem olarak belirir (West, 1998: 289). Aydınlanma insan aklının mutlaklaştırılması, Avrupa kültür ve medeniyetinin kendinden olmayanlara empoze edilmesi anlamına gelirken; postmodernizm farklılıkların eşit temsil edilmesi yoluyla çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışına dayanır (Serdar, 2001: 18-24).

Postmodernizm yerelin, bölgeselin ve kendine özgü olanın gücünü açığa çıkarıp serbest bırakmış ve bunların homojenleşmesine yardımcı olmuştur (Eagleton, 2011: 43). Dolayısıyla kimlik kavramı da postmodern dönemde farklılıklar ve benzerlikler üzerinden ele alınacak; modernitenin rasyonel olarak çizilmiş sınırlarının dışına çıkılarak kaygan bir zeminde gelişen toplumsal koşullar içerisinde heterojenlik ve farklılık özünde biçimlenecektir.

Toplumsal yaşamın hızlı değişimi sonucu modernitenin araçsal ve indirgeyici rasyonalitesi ile daha önce sadece üretmeyi öğrenen bireyler iletişim araçları ve reklam aracılığıyla yoğun bir mesaj bombardımanına tutularak itaatkâr aynı zamanda her şeyi tüketen birer varlık haline getirilirler. Enformasyon ve iletişimin ağırlığı altında ezilen bireylerin zaman ve mekân algıları da farklılaşır ve kültürel dünyalarının içeriği boşalır. Gizli olan-olması gereken artık alenidir. Herkes her yeredir, hatta bilgisayarın üstün özellikleri vasıtasıyla aynı anda iki yerde birden olunabilir. Ben aynı anda hem oturma odamda hem Almanya'da msn arkadaşımın odasında olabilirim. Dolayısıyla artık burası ile orası arasındaki ayrım anlamsız hale gelmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte dünyanın her yeri evimizin bir odası haline gelmiş, sesini hiç duyurmamış ya da hiç temsil edilmemiş kültürler, bölgeler, düşünceler ve görüşler bilgisayar ağları vasıtasıyla her yere ve herkese ulaşabilmiştir. Sadece ağlar vasıtasıyla gerçekleşen bu iletişimde insanlar kendilerini gizleyebilir, farklı kimliklere bürünebilirler! ... Birey kurgular üzerinden kendisi için kimlikler yaratabilir, var olan kimlikleri kendine mal edebilir. Etrafı saran bu belirsizlik içinde çok sayıda kimlik üretilir ve aynı hızla tüketilir. Online görünmezlik kimliği bölünmüş ve akışkan hale getirir. Bu durum bireye çoklu kimlikleri benimseme imkânı ve serbestisi sunar (Karaduman, 2010: 2886-2899).

Postmodern toplum oldukça hızlı gelişir ve değişir. Toplumsal örgütlenmenin temelini teknoloji ve bilgi oluşturur. Bu da insanlar arasında bilgi benzerliğine ve hatta iletişim alanında meydana gelen değişimlerinde etkisi ile farklı insanların aynı kodları kullanmasına olanak sağlar (Çağlar, 2008: 369-386). Postmodernite farklılıkları benzerlikler temelinde dillendirerek biraradalıkları mümkün kılmaya çalışır. 'Ötekiliği ve farklılıkları ılımlı biçimde yönetebilmek bir ütopyadır' (Baudrillard, 2004: 132) düşüncesiyle alay edercesine ötekinin kendi ötekiliği içinde kabulünü ilan eder.

Görünüş, imaj ve tüketime dayalı boş zaman faaliyetleri üzerine kurulan postmodern kimlik akışkan, hızlı değişime açık, hareketli, tüketilip tekrar tekrar yeniden üretilen bir yapıya sahiptir ki; bu da kaçınılmaz olarak çoğulculuk ve çeşitliliği getirir. Bu bağlamda

modernitenin sınıf, ulus gibi temel kavramlarının buharlaşıp onların yerlerini ırk, cinsiyet, etnisite gibi tikel kimliklerin aldıkları söylenebilir (Karaduman, 2010: 2886-2899). Postmodernizmin ilan ettiği kültürel çoğulculuk ve çeşitlilik, farklı toplumsal grupların kendi taleplerini özgürce seslendirmesine ve örgütlenmesine izin verir. Farklı toplumsal kimliklerin bir üst kimlik altında eritilmesini değil, farklılık ve özgürlükleri korumak yoluyla ortak bir yaşam alanı oluşturmayı talep eden radikal demokrasi anlayışının postmodern düzende sağlam bir yer edinmesi de sürpriz olmayacaktır. Farklı ve melez kültürlerin biraradalığını savunan ve milli devlet anlayışını yıpratın postmodern düzende toplumun yerini topluluk (cemaat) almalıdır (Çağlar, 2008: 369-386).

Sonuç

Postmodernizm ‘ne olsa uyar’ ve ‘herkes haklıdır’ mesajları veren, modernite içindeki birçok paradoksu gündeme getiren ve modernitenin üst-anlatılar, evrensellik, hakikat, akıl, gerçeklik, çizgisellik, diyalektik, sınıf gibi temel kavramları karşısında perspektif çokluğu, yerellik ve tikellik, imge ve benzetim, yorum, görecelik, olumsalcılık, kimlik, farklılık, çoğulculuk gibi yeni kavramlar icat eden; araçsal rasyonalite ve kurtuluş söylemlerine kuşkuyla bakan bir düşünce tarzıdır şeklinde yorumlanabilir.

Temel dinamiklerini modernizm içinde bulan, tam olarak ne modernitenin içinde ne de devamında olan yönüyle tamamen farklı söylemlere karşılık gelen postmodernizm, kalıp ve kural tanımamaklığı ile modernizm tarafından kutsanan her şeyi sorguya alır.

Farklılık, bölünmüşlük, çeşitlilik ve özgün olanın yüceltildiği postmodernizmin kimlik inşasında modern düşüncenin tersine belirsizlik, heterojenlik, görecelik, parçalanmışlık kavramları ve S. K. White’ın deyimi ile ötekini tahakküm altına almanın reddini içeren bir farklılık politikası hâkimdir. Kimlik farklılıklar ve benzerlikler çerçevesinde inşa edilir. Postmodern dönem ile birlikte kimlik tanımlamalarında referans olarak ulusal kimlik yerine cemaat, dil grupları, hatta cinsel gruplar ve somut ya da kurgusal gruplar alınır. İmaj, görünüş ve tüketime dayalı boş zaman faaliyetleri de kimlik inşasında rol oynar. Benlik iddiasına sahip olmayan postmodern birey geçici, sıra dışı olana ilgi duyar ve tüm bağlılıklardan sıyrılmak sureti ile aile, din, ulusal bağlılıkları önemsemez. Farklı kimliklerin bir arada ve uyum içinde yaşayabileceği bir ortam sayesinde hem bir dünya vatandaşı haline gelir ve hem de kendini yansıtan grup içinde özgür bir şekilde kendisini tanıma ve gerçekleştirme imkânı bulur.

Modernitenin disipliner ve otoriter kuralcılığı karşısında özgürlük, kimlik, farklılık ve çoğulculuk vurgusuyla postmodernite ulusçuluğu reddederek liberal bir politika izler. Postmodern düşüncede yerellik ön plandadır ve siyaset farklılık ve özgürlükleri korumak yoluyla ortak bir yaşam alanı oluşturmayı talep eden bir siyasi anlayışa dayanır. Bunun sonucu olarak toplumdaki örgütlenme biçimleri değişecek ve toplumun yerini topluluk alacaktır. Ancak şunuda unutmamak gerekir ki, aşırı bölünmüşlük farklı olanların biraradalığını sağlayacak olan iradeyi ortadan kaldırabilir. Ayrıca ulus devlet yapılanmasında kimlik zeminini oluşturan ulus düşüncesine verilen zarar sonrasında ulusal kimlik an-

layışı savunmacı bir tavırla ırkçı eğilimlere dönüşebilir. Nitekim 80'li yıllar sonrasında özellikle ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşanan acılar bunun kötü bir örneği olarak gösterilebilir.

Kaynakça

- Akay, A. (2010). Postmodernizmin Abc'si. İstanbul: Say Yayınları.
- Baudrillard, J. (1991). Sessiz Yiğınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu. (Çev. Oğuz Adanır). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2004). Kötülüğün Şeffaflığı. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bıçkı, D. (2001). "Modernizm ve Postmodernizm". Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Sıra: 4, No: 1131.
- Butler, C. (2002). Post-Modernism. New York: Oxford University Press Inc.
- Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çağlar, N. (2008). "Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik". S. Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı:3.
- Derrida, J. (1994). Göstergebilim ve Gramatoloji. (Çev. Tülin Akşin), İstanbul: Afa Yayınları.
- Eagleton, T. (2011). Postmodernizmin Yanılsamaları. (Çev. Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, K. P. (1996). Yönteme Karşı. (Çev. Ertuğrul Başer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1987). Söylemin Düzeni. (Çev. Turhan Ilgaz). İstanbul: Hil Yayın.
- Foucault, M. (1999). Bilginin Arkeolojisi, (Çev. Veli Urhan). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Hall, S. (1998). "Kültürel Kimlik ve Diaspora". Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık. (Der.: J. Rutherford. (Çev. İ. Sağlamer). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- <http://www.felsefe.ekibi.com/dergi/2/s.2-y6.html>
- Karaduman, S. (2010). "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü". Journal of Yaşar University, 17(5) 2886-2899. <http://joy.yasar.edu.tr>
- Lyotard, Jean, F. (1994). Postmodern Durum. (Çev. Ahmet Çiğdem). Ankara: Vadi Yayınları.
- Megill, A. (1998). Aşırılığın Peygamberleri. (Çev. Tuncay Birkan). Ankara: Bilin ve Sanat Yayınları.
- Serdar, Z. (2001). Postmodernizm ve Öteki. (Çev. Gökçe Kaçmaz). İstanbul: Söylem Yayınları.
- Sim, S. (2006). Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü. (Çev. Mukadder Erkan-Ali Utku). Ankara: Ebabel Yayınları.
- West, D. (1998). Kıta Avrupası Felsefesine Giriş. (Çev. Ahmet Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.